

BOEKBESPREKINGEN

DE SCHATKAMERS VAN HET THEATER

The Oxford Encyclopedia of Theatre & Performance, edited by Dennis Kennedy, Vol. 1: A-L, Vol. 2: M-Z, Oxford: Oxford University Press, 2003, 1559 p. (ISBN: 0-19-860174-3).

Twee volumineuze boekdelen, meer dan vijftienhonderd pagina's boordevol wetenswaardigheden over het theater en de mensen die het ma(a)k(t)en, van bij het prilste begin tot nu, en dat op wereldwijde schaal, met aandacht voor informatie zowel als commentaar, het algemene zowel als het specifieke. Ziedaar *The Oxford Encyclopedia of Theatre & Performance*, samengesteld door Dennis Kennedy, verbonden aan het Trinity College in Dublin en tot dusver vooral bekend als kenner van het werk van Shakespeare (*Looking at Shakespeare: a visual history of twentieth-century performance*).

Voor de concretisering van dit uitermate ambitieuze project liet Dennis Kennedy zich bijstaan door twaalf 'advisory editors', waaronder Rustom Bharucha [Zuid-Azië], John Conteh-Morgan [Franssprekend Afrika], David Kerr [Engelssprekend Afrika], Brooks McNamara [Noord-Amerika], Edward Braun [Oost-Europa] en Adam Versényi [Latijns-Amerika]. Verder werden ruim driehonderd vijftig theaterwetenschappers van over de hele wereld gecontacteerd, zonder uitzondering van hoog wetenschappelijk niveau (met hierbij grote namen als o.m. Michael Billington [Londen na 1945] en John Russell Brown [o.a. 'finance']).

Een encyclopedie als deze nodigt natuurlijk uit om er meteen in te bladeren, en gewoon eventjes bladeren leert dat Dodie Smith, bekend van *Hundred and One Dalmatians*, in de jaren 1930 heel wat succes had als toneelauteur, dat Molière met zijn Illustre Théâtre in 1643 een eerste thuis vond in een zogeheten 'tennis-court theatre', dat *sougounougou* een type van performance is uit Ivoorkust, dat de Japanse avant-garde vooral in Kyoto te vinden is, dat een zekere Charles Lauri in de jaren 1880 heel geloofwaardige pantomimes bracht van o.a. apen, honden en katten ('animals'). Even stilstaan op pagina 610 laat, de slotregels van de biografie van Victor Hugo even terzijde geladen, toe om kennis te maken met het Hull-house theatre, opgericht in 1889 in Chicago met als doel het bijbrengen van 'sociale en morele waarden' aan immigranten via toneel van o.a. Shaw, Ibsen, Galsworthy en Hauptmann, met Samuel Hume, een designer die de ideeën van

Craig en Appia in de Verenigde Staten introduceerde, met de Australische performance-kunstenaar Barry Humphries (dame Edna), met *hun*, een vorm van poppentheater uit Thailand en met de Welshman Hugh Hunt, in de jaren 1930 regisseur bij het Abbey Theatre in Dublin, later ook bij de Old Vic. Wie meer wil weten over bv. Laurence Olivier, ontdekt meteen ook *ollantay*, een spelvorm uit Peru.

Waarop deze eerste kennismaking dadelijk een licht werpt, is op de erg vernieuwende aanpak van Kennedy en zijn team, waaraan drie pijlers ten grondslag liggen (cf. p. ix). Vooreerst is deze encyclopedie wat feitelijke gegevens en concepten betreft, stevig gegrondvest in de huidige theaterpraktijk (met trefwoorden als 'race and theatre', 'gender and performance'). Verder staat niet de literatuur, waar wel de opvoering centraal, en dit in de breedste zin van het woord (cf. 'freak shows', 'voodoo'). Ten derde wordt, en dit is misschien wel de belangrijkste vernieuwing, aandacht besteed aan de begrippen 'stad' en 'regio, wordt een voorstelling gezien als deel van de culturele uitstraling van een stad of lokaal centrum ('Urdu theatre in India', 'Philadelphia').

Essentieel is natuurlijk het gericht zoeken en wat heel erg meevalt is de grote gebruiksvriendelijkheid van deze encyclopedie. De vierduizend driehonderd (!) trefwoorden zijn ondergebracht in een handige en overzichtelijke index, onderverdeeld in acht categorieën, vaak nog opgesplitst naar regio (South Asia, South East Asia, East Asia; Africa south of Sahara, francophone ...), daarbinnen nog land, en tijd (Antiquity, Middle Ages, 1500-1700, 1700-1900, since 1900). Het betreft:

- 'concepts en theories', met o.a. bijdragen over de oorsprong van het theater, begrippen ('criticism', '*peripeteia*'), sociale theorieën ('agit-prop', 'carnival'), termen uit de praktijk ('audition', 'scenography') en uit de theaterwetenschap ('feminism', 'historicism'), ook nog genres en vormen ('slapstick');
- 'style and movements', een indrukwekkend en onvoorstelbaar divers aanbod variërend van 'Byzantine theatre and entertainment', via 'commedia dell'arte', 'revenge tragedy', '*Schicksalstragödie*', 'theatre of the absurd' tot 'Mali puppet theatre', '*mvet*' (een spelvorm in Gabon en Kameroen), 'street theatre in India', '*geju*' (een spektakelvorm in communistisch China), '*wajang kulit*' (schaduwpoppentheater in Indonesië);
- 'other historical themes', zoals personages ('ghosts', 'Harlequin'), volksvermaak ('circus', 'magic shows'), publiek ('applause', 'booing', 'riots'), wetgeving, financiën en organisatievormen ('festival', 'touring');
- de zeer interessante categorie 'cities, regions, linguistic traditions', met o.m. 'Bath', 'Dublin', 'Munich', 'Milan', 'Vilnius', 'Warsaw', 'Cairo', 'Cape

- Town', 'Tunis', 'Algiers', 'Johannesburg', 'Mumbai', 'Tamil theatre');
- 'organisations and institutions', met theatergezelschappen en festivals ('Swan Theatre', 'Weimar Court Theatre', 'Mayakovski Theatre', 'El Nuevo Grupo' uit Chili, 'Toronto Workshop Productions', 'Ballets Africains', 'Salzburg Festival' en professionele en pedagogische organisaties ('Juilliard School', 'awards', 'Kerala Kalamandalam' - een theateracademie uit Indië);
  - 'buildings and material elements', met termen i.v.m. theaterarchitectuur ('booth stage'), scenografie ('environmental theatre', 'open-air performance') en, zeer beperkt en rudimentair, technologie ('painting of scenes', 'flying actors', 'Pepper's ghost');
  - 'media issues' als 'radio', 'television', 'multimedia performance';
  - 'biographies', toch nog de grootste categorie met ongeveer tweeduizend trefwoorden.

De lengte van elke bijdrage - soms niet meer dan enkele regels, soms een essay van enkele bladzijden - staat in verhouding tot het belang dat aan het onderwerp wordt gehecht; aan het slot volgen de initialen van de auteur en vaak een beknopte bibliografie. Wat extra aandacht verdient, wordt nog benadrukt door een lichtgrijze band¹. Hoewel het perspectief duidelijk internationaal is, valt toch de zeer grote - in het geval van de biografieën toch wat overdreven - aandacht op die uitgaat naar de Engelssprekende wereld. Zeer positief dan weer is het beperkte aantal verwijzingen (genre: 'Paris opéra, see Opéra) en overlappingsen ('*Quiem Qaeritis* trope'/'origins of theatre'/'religion and theatre'). Overweldigend is de actualiteit, met o.a. 'cyber theatre' en een verwijzing naar Big Brother (bij 'television').

Wat voorafgaat maakt vanzelfsprekend nieuwsgierig naar hoe ons eigen land het in deze internationale context doet. Een eerste vaststelling is dat, als we de geografische indeling bekijken, 'Belgium and the Netherlands²' als een geheel worden behandeld, wat vooral voor Wallonië nadelig blijkt uit te vallen. Een tweede is, dat voor de periode tot 1700, onze contreien slechts zijdelings aan bod komen. Dit via de trefwoorden 'morality play', met vermelding van spelen van sinne (*Elkerlijc*, *Mariken van Niemeghen*), abele spelen (*Lancelot van Denemarken*) en esbatementen; 'guilds' en - minder trefzeker - 'Chambers of Rhetoric', allemaal door buitenlanders geschreven. Bij trefwoorden als bv. 'medieval theatre in Europe', 'Jesuit drama' en 'Reformation and Counter-Reformation' treft men niet de minste verwijzing aan. Voor de latere periode geldt hetzelfde voor bv. 'amateur theatre'.

Vijftien trefwoorden evenwel, waarvan er dertien door prof. Jozef De Vos worden behandeld, slaan rechtstreeks op ons land³. Wat de steden betreft - gelukkig wordt hier ver in de tijd teruggegaan - komen Brussel en Antwerpen aan bod. Bij 'Brussels' vernemen we o.a. meer over 'Het Boek' (de eerste rederijderskamer, gesticht in 1401), de opvoering van de *Bliscappen van Maria, De Wijngaard* uit de zeventiende eeuw, de stichting van de Munt (geen *La muette de Portici*), het Théâtre du Parc, de K.V.S. met de bloeiperiode onder Jan Poot, het Théâtre du Marais, het Kamertoneel, het Kaaitheter met Jan Lauwers, Anne Teresa de Keersmaecker en de 'nieuwe' Munt met Gerard Mortier. 'Antwerp' komt aan bod met de rederijderskamers *De Violieren, De Goudbloem* en *De Olijftak*, het Landjuweel uit 1561, Willem Ogier, de Bourla, de stichting van het Nationaal Toneel door Victor Driessens, het Reizend Volkstheater, de Vlaamse Opera en het ontstaan van Het Toneelhuis.

Ook drie gezelschappen krijgen nadere aandacht. Het gaat om het Vlaamse Volkstoneel, met Jan Oskar de Gruyter, Johan de Meester, en producties in expressionistische stijl van o.a. *Tijl* van Anton vande Velde en van werk van de Ghelderode. Verder komt het kamertheater Arca, dat een cruciale rol speelde bij het introduceren van het absurde én het postmoderne (door het duo Gilis-Dehert) theater in Vlaanderen aan bod. Blauwe Maandag Compagnie van Perceval en Joosten is, aldus Ton Hoenselaars, berucht om zijn vernieuwende aanpak van klassiekers en om *Ten Oorlog* van Tom Lanoye (misschien had hier een verwijzing naar Jan Declair gekund).

Theatermensen die worden vermeld zijn, voor de periode 1700-1900, Jan Dilis, die vooral uitblonk in de rollen van Shakespeare, Hamlet bracht als een 'confident prince', in zijn spel steeds het spontane en het intellectuele wist te combineren en Andrew Ducrow, een Belgisch-Engels circusentertainer uit de eerste helft van de negentiende eeuw, die een uitstekend mimekunstenaar, acrobaat en paardrijder was, later ook zelf spektakelshows organiseerde en in Londen grote roem oogstte. Voor de periode na 1900 worden de figuren belicht van Julien Schoenaerts, de "greatest Flemish actor of the post-war period", wiens acteren "[was] characterised by the utmost control of expression"; van Walter Tillemans, bekend om zijn Brecht-ensceneringen in de K.N.S. en zijn introductie, in het Raamtheater, van David Mamet en Pavel Kohout; van Franz Marijnen, van wie zijn periode in New York wordt belicht, alsook zijn *King Lear* uit 1992 en van Jan Fabre, geprezen om zijn vaak enigmatische werk waarin de grenzen tussen de genres vervagen.

Ook vier auteurs krijgen een apart trefwoord. Twee ervan zijn in het Frans schrijvende Vlamingen: de symbolist Maurice Maeterlinck (besproken door Brian Singleton), en de expressionist Michel de Ghelderode, die niet zonder invloed was op de avant-garde van na de Tweede Wereldoorlog. Herman Teirlinck verdient niet alleen aandacht om zijn expressionistisch toneel, maar vooral om zijn werk als theoreticus en pedagoog (met zijn opvatting van de acteur als "autonomous creator of theatre art"). Verdiende bv. Cyriel Buysse wellicht een vermelding bij 'naturalism', de grote afwezige is hier natuurlijk Hugo Claus, zonder enige twijfel de grootste Vlaamse toneel auteur van de twintigste eeuw. Van Waalse kant wordt Jean Vauthier, bekend om zijn absurdistisch toneel en zijn Shakespeare-bewerkingen vermeld. Alle onderwerpen zijn met een onberispelijke trefzekerheid behandeld: zijn de portretten haarscherp, de informatie is feilloos toegespitst op het essentiële.

Bij tekst hoort ook beeld en het valt op hoe goed gekozen de gewoonweg schitterende illustraties, ruim honderd in totaal, zijn. Ook hier is de diversiteit groot, valt de spreiding in ruimte en tijd op. Voorbeelden reiken van overblijfselen in Epidaurus naar *Einstein on the Beach*, van een perspectieftekening van B. Peruzzi tot *Yerma* van Garcia Lorca in Bhopal, van Henry Irving in *The Bells* tot de Beijing Opera, van *La terre* van Zola in het Théâtre Antoine tot de baby-steniging in *Saved* van Edward Bond, van Peter Brooks *A Midsummer Night's Dream* tot *SeZar*, een recente bewerking van *Julius Caesar* in Zuid-Afrika. Ons land komt zijdelings aan bod via een merkwaardig olieverfschilderij van David Vinckboons (1576-ca.1632), dat een wel heel onaandachtig publiek laat zien en via de foto van een constructivistische opvoering van *Le cocu magnifique* van Fernand Crommelynck in de regie van Meyerhold (1922).

Achteraan vindt men nog een - iets minder geslaagde - 'timeline' (10 p.), waarop belangrijke feiten uit geschiedenis en cultuur naast evenementen op het gebied van de podiumkunsten worden geplaatst (zo ging *Aida* van Verdi in première in 1871, het jaar van de Commune van Parijs en de Duitse eenmaking). Onder de hoofding 'Further Reading' (8 p.) treft men een zeer nuttige selectie van werken over theater aan (geen van eigen bodem), aangevuld met een lijst van een dertigtal 'principal journals'. Zeer handig is ook de 'Selective Index of Dramatic Titles' (59 p.), waarin na elke titel verwezen wordt naar het (de) trefwoord(en) waarin hij aan de orde komt. Zo wordt bij *De Macht der theaterlijke dwaasheden* verwezen naar Jan Fabre, bij *Ten Oorlog* naar de Blauwe Maandag Compagnie. *Tijl* is niet in de lijst opgenomen.

Kleine tekortkomingen zoals het overdreven belang dat aan de eigen tijd wordt gehecht, de wat stiefmoederlijke, onduidelijke behandeling van opera, dans en ballet en het wel erg beknopte overzicht van technische termen, wegen niet op tegen de talrijke positieve elementen. De vernieuwende aanpak (met trefwoorden als steden, schouwburgen, ...), de ruime aandacht voor theater buiten Europa, de benadering van theater in al zijn verschijningsvormen, het makkelijke gebruik, de handige, weliswaar niet geheel volledige indexen en de goed gekozen illustraties maken dat Dennis Kennedy en zijn team een uniek naslagwerk hebben samengesteld, dat hopelijk door talrijke bibliotheken zal worden aangekocht, vanzelfsprekend ook een ereplaats verdient op de boekenplanken van de iets kapitaalkrachtiger theaterliefhebber.

The Oxford Encyclopedia of Theatre & Performance is schitterend in woord en beeld, verrast in het bekende en maakt nieuwsgierig naar het onbekende. Wat vaststaat is dat deze encyclopedie, waarin het heerlijk grasduinen is, probleemloos de tand des tijds zal doorstaan.

Annick POPPE

NOTEN

- 1 De consistentie lijkt hier even zoek: wel een grijze band voor Aeschylus en Sophocles, niet voor Euripides; wel voor Molière, niet voor Racine; wel voor 'interculturalism', niet voor 'modernism and postmodernism'.
- 2 De bijdragen over Nederland zijn van de hand van Willem N. Rodenhuis, Ton Hoenselaars en Jozef De Vos.
- 3 Ter vergelijking, trefwoorden voor Nederland zijn: 'Amsterdam', 'Mickery theatre', 'Werktheater', 'Holland Festival', 'Schouwburg' (die van Amsterdam), Bredero, Gerbrant Adriaenzoon, 'Hooft, Pieter Corneliszoon', 'Heijermans, Herman' en 'Vondel, Joost van den'.